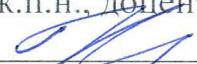

**Житомирський медичний інститут
Житомирської обласної ради**

Кафедра природничих та соціально-гуманітарних дисциплін

Силабус
навчальної дисципліни
«Історія медицини та медсестринства»
Рівень вищої освіти: перши (бакалаврський)
Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»
Спеціальність: 223 «Медсестринство»
Освітньо-професійна програма: «Екстрена медицина»
Вид дисципліни: вибіркова
Мова викладання: державна
Форма викладання: денна

Затверджено на засіданні кафедри
природничих та
соціально-гуманітарних дисциплін
Протокол №1 від «30» серпня 2021 р.
Завідувач кафедри к.п.н., доцент
Круковська І.М.

1. Загальні положення

Житомирський медичний інститут Житомирської обласної ради прагне зберегти територію закладу місцем роботи та навчання для викладачів, співробітників і студентів, де немає будь-яких форм забороненої дискримінації та переслідувань. Якщо у вас є сумніви з приводу такої поведінки, зверніться до психологічної служби інституту (контактний телефон: 0412-46-19-62) або куратора групи.

З метою запобігання, виявлення та протидії академічного плагіату в наукових та навчальних працях викладачів, науково педагогічних працівників інституту та студентів в закладі розроблено «Положення про систему запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових і навчальних працях працівників та студентів Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради».

Порядок відпрацювання пропущених занять з поважних та без поважних причин студентами інституту регламентується «Положенням про порядок відпрацювання студентами Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради пропущених лекційних, практичних, лабораторних та семінарських занять».

Житомирський медичний інститут Житомирської обласної ради дотримується стандартів, які сприяють повазі і людській гідності в освітньому середовищі, академічній доброчесності та професіоналізму. Сексуальні провини і насильство у відносинах в будь-якій формі суперечать місії і основним цінностям інституту, порушують політику інституту. Якщо ви, або хтось із ваших знайомих постраждав від сексуального насильства, переслідування або сексуальної експлуатації, зверніться до психологічної служби інституту (контактний телефон: 0412-46-19-62).

2. Структура силябусу навчальної дисципліни

2.1. Загальна інформація про викладача

Назва дисципліни	Історія медицини та медсестринства
Викладач	Горай Ольга Віцентіївна, доцент кафедри
Профайл викладача	https://www.zhim.org.ua/kaf_p_s_g.php
Контактний телефон	+380677988429
E-mail:	goray.zt.ua@gmail.com
Сторінка дисципліни	в системі інтранет
Консультації	<i>Консультації:</i> П'ятниця з 14.10 до 14.40 <i>Онлайн комунікація з використанням відео-або аудіотехнологій (ZOOM, Viber (000000), Skype, Telegram, електронна пошта) в робочі дні з 9.30 до 17.30</i>

2.2 Назва навчальної дисципліни

«Історія медицини та медсестринства»

2.3. Призначення навчальної дисципліни

Призначення навчальної дисципліни полягає в різнобічному розвитку, вихованні і соціалізації особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві і цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності.

2.4. Мета вивчення дисципліни

Метою навчальної дисципліни є підготовка конкурентноспроможного, висококваліфікованого, компетентного фахівця з фундаментальною гуманітарною освітою, що передбачає опанування студентами суті історичних процесів в контексті розвитку медицини, що відбувалися в світі та в Україні з найдавніших часів до сьогодення, усвідомлення їх об'єктивного характеру, взаємозв'язку та взаємозалежності, а також закономірностей суспільно-політичного розвитку, ролі об'єктивного та суб'єктивного чинників в історії медицини; досконале оволодіння ними історичним фактажем, вміння працювати зі специфічними історичними джерелами пов'язаними з дослідженням історії медицини.

2.5. Завдання вивчення дисципліни

Завданнями вивчення дисципліни «Історія медицини та медсестринства» є:

- поглиблення інтересу до історії медицини як сфери знань і навчального предмета, розвиток мисленнєвих здібностей і вмінь, необхідних для розуміння сучасних викликів;
- набуття системних знань про факти, події, явища, тенденції в розвитку медицини. з позицій: цінності життя людини;
- розвиток історичного, критичного і творчого мислення, здатності розуміти загальний хід історичного процесу й проблем, що стоять перед людством в системі охорони здоров'я, формувати висловлення й обстоювати власний погляд на інформацію;
- ознайомлення з надбаннями розвитку медицини, зокрема з цінностями та історико-культурними традиціями українського та інших народів.

2.6. Формат навчальної дисципліни

Викладання курсу передбачає поєднання традиційних форм аудиторного навчання з елементами електронного (дистанційного) навчання, в якому використовуються спеціальні інформаційні технології, такі як комп'ютерна графіка, аудіо та відео, інтерактивні елементи, онлайн консультування тощо.

2.7. Результати навчання

Дана дисципліна забезпечує набуття студентами компетентностей:

Загальні:

- Здатність до усного та письмового спілкування рідною мовою
- Здатність бути критичним та самокритичним.

- Здатність знаходити, обробляти та аналізувати інформацію з різних джерел.
- Здатність застосовувати знання на практиці.
- Здатність до абстрактного та аналітичного мислення й генерування ідей.
- Здатність до конструктивної взаємодії з іншими людьми, незалежно від їх походження та особливостей культури, і поваги до різноманітності.
- Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.
- Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Результати навчання згідно профілю програми, після вивчення дисципліни:

- знати і розуміти роль та обов'язки парамедика в системі екстреної медичної допомоги;
- знати і розуміти застосування сукупності знань, навичок (вмінь) та дій для забезпечення пацієнту/клієнту гідного ставлення, приватності/інтимності, конфіденційності, захисту його прав, фізичних, психологічних та духовних потреб на засадах транскультурного підходу, толерантності та неосудної поведінки.

2.8. Обсяг та ознаки дисципліни.

Вид заняття	Кількість годин
Лекції	20
Семінарські заняття / практичні / лабораторні	40
Самостійна робота	45

Ознаки дисципліни

Рік викладання	Курс (рік навчання)	Семестр	Спеціальність	Кількість кредитів / годин	Кількість змістових модулів	Вид підсумкового контролю	Нормативна/вибіркова
2021	1-й	2-й	223 «Медсестринство»	3/105	1	ПМК	Вибіркова

2.9. Політика навчальної дисципліни

Положення про розробку силабусів навчальних дисциплін; Положення про дистанційне навчання, Положення про організацію освітнього процесу, Порядок ліквідації академічної заборгованості студентів, Положення про участь студентів у забезпеченні якості вищої освіти, Положення про порядок створення та організацію екзаменаційної комісії, Положення про порядок реалізації студентами права на вільний вибір навчальних дисциплін, Положення про систему запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових і навчальних працях науково-педагогічних, Положення про порядок проведення практики студентів, Положення про порядок відпрацювання студентами пропущених лекційних, практичних, лабораторних та семінарських занять, Положення про перезарахування навчальних дисциплін та визначення академічної різниці для студентів, Положення про академічну мобільність, Положення про внутрішнє забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти, Положення про порядок переведення, відрахування та поновлення здобувачів вищої освіти та ін.

2.10. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень, дата, години, аудиторія	Тема, основні питання (розкривають зміст і є орієнтирами для підготовки до модульного і підсумкового контролю)	Форма діяльності (заняття) / формат	Матеріали	Література, інформаційні ресурси	Завдання	Вага оцінки	Термін виконання
Модуль І. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІКІ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ.							
За розкладом	<p>Тема 1. Вступ в історію медицини. Методи та джерела вивчення історії медицини.</p> <p>Історія медицини як наука й предмет викладання. Її мета, завдання, методи вивчення. Джерела вивчення історії медицини на різних етапах розвитку людського суспільства, їхня характеристика й значимість. Періодизація й хронологія всесвітньої історії. Зв'язок медицини із суспільно-економічним розвитком суспільства, філософським світоглядом, рівнем розвитку наук у різні періоди історії людського суспільства. Роль медицини в людському суспільстві й</p>	Лекція	Презентація	1, с.14-28 2, с.18-45	Самостійно опрацювати теоретичний матеріал.	0	Згідно розкладу

	<p>можливі перспективи подальшого її розвитку. Періодизація й хронологія первісної історії: етапи еволюції людини, умовні хронологічні рамки епохи, епохи розвитку людського суспільства, періоди первісної ери. Історичні джерела, використовувані для вивчення й реконструкції первісного суспільства: палеопатологія, палеоботаніка, палеопсихологія, археологія, палеоантропологія та ін. Проблема реконструкції первісної історії. Основний зміст різних періодів первісної історії, їхніх досягнень. Зміст лікування в первісному суспільстві в період його: становлення; розквіту; занепаду. Сучасні уявлення про походження людини. Проблема зародження медицини в людському суспільстві. Захворювання давніх людей. Міфологема золотого віку та її спростування.</p>						
За розкладом	<p>ТЕМА 2. Медицина первіснообщинного ладу.</p> <p>Матрилінійна організація роду. Рання родова громада мисливців, збирачів, рибалок. Раціональні способи колективного лікування використання лікарських засобів рослинного, тваринного та мінерального походження, піклування про дітей, допомога при пологах та травмах, зупинка кровотечі, кровопускання, трепанація черепа, ампутація. Виготовлення інструментів для</p>	Лекція	Презентація	1, с.49-67, 2, с.39-84	Самостійно опрацювати теоретичний матеріал.	0	Згідно розкладу

	<p>лікування (з каменю, кісток, риб'ячої луски). Розвиток гігієнічних навичок: штучні житла, термальна обробка їжі, поховання. Зародження релігійних вірувань (анімізм, тотемізм, фетишизм, магія).</p> <p>Пізня родова громада тваринників і землеробів. Ріст інфекційних захворювань, епідемії. Розвиток гігієнічних навичок і звичаїв. Поєднання колективного лікування і знахарства.</p> <p>Зародження приватної власності, класів, складання державності. Патріархат і матріархат. Первісна сусідська громада. Розширення сфери лікарських засобів і прийомів емпіричного лікування. Хірургічні техніки. Хірургічні інструменти (мідь, бронза, залізо). Наркотичні і п'янки засоби. Роль становлення й розвитку лікування в первісному суспільстві для розвитку сучасної наукової медицини.</p>						
За розкладом	<p>Тема 3. Медицина стародавнього світу.</p> <p>Характеристика епохи. Поняття "цивілізація". Передумови цивілізаційного процесу. Виникнення перших (ранніх) рабовласницьких цивілізацій: в Месопотамії і Єгипті, Індії, Китаї, Східному Середземномор'ї.</p> <p>Загальні риси лікування в рабовласницьких державах. Медицина в країнах Стародавньої Месопотамії (Шумер, Вавілонія. Ассирія). Розвиток</p>	Лекція	Презентація	1, с.167-189 2, с. 79-97	Самостійно опрацювати теоретичний матеріал.	0	Згідно розкладу

	медичних знань в Стародавній Індії. Давньокитайська медицина. Медицина в Стародавній Греції. Медицина в Стародавньому Римі.						
За розкладом	<p>Тема 4 . Медицина Середньовіччя</p> <p>Характеристика епохи. Фундаментальні характеристики європейського феодалізму. Проблема періодизації середньовічної історії.</p> <p>Медицина в Візантійській імперії. Монастирські лікарні і лікарська справа. Перші громади ченців-аскетів, монастирські притулки для прочан, притулки для калік та хворих, сирітські притулки, дитячі притулки, притулки для вдів, притулки для престарілих. Перша велика християнська лікарня в Кесарії (370 р.). Лікарня при монастирі Пантократора в Константинополі (XII ст.). Лікарська етика. Роль візантійської культури в збереженні традицій античної медицини.</p> <p>Медицина народів середньовічного Сходу. Духовне життя в арабомовних Халіфатах. «Будинки мудрості» і «Спілки просвітлених». Видатні медики арабомовних Халіфатів: Абу ібн Закарія Ар-Рази, Ібн ал-Хайсам, Алі ібн Іса, Ібн ан-Нафіс, Ібн Аббас аз-Захраві. Абу Али ібн Сіна і його „Канон лікарського мистецтва“.</p> <p>Медицина в Західній Європі. Історичний та соціально-культурологічний контекст епохи.</p>	Лекція	Презентація	2, с. 114-156 5, с. 165-171	Самостійно опрацювати теоретичний матеріал.	0	Згідно розкладу

<p>Епідемічна обстановка в Західній Європі в середні століття. Епідемія прокази. Організація карантинних заходів. Перші лепрозорії. Санітарний стан міст. Притулки при церквах і монастирях. Середньовічні монастирські лікарні. Релігійні братства і їх турбота про хворих. Світські лікарні. Салернська медична школа. Від шкіл до університетів: Болонський університет, Оксфордський, Кембріджський, Паризький, Падуанський та ін. „Анатомія" Мондіно де Люччі. Вплив пануючої релігійної філософії (схоластики) на розвиток медичної науки, практичної медицини й медичної освіти. Особливості розвитку хірургії. Медицина середньовічної Русі.</p> <p>Періодизація й хронологія історії середньовічної Русі. Характерні риси історії Київської Русі, феодальних князівств періоду монголо-татарської навали, Московської держави. Пам'ятники російської писемності медичного змісту. Особливості розвитку лікування в Київській Русі. Розвиток народної медицини (спеціалізація лічців, широке використання специфічних для Русі лікарських засобів рослинного, тваринного й мінерального походження, російська парова лазня).</p>						
---	--	--	--	--	--	--

	<p>Становлення монастирської медицини. Особливості медицини періоду татаро-монгольського ярма.</p> <p>Особливості розвитку медицини Московської держави. Зачатки державної медицини - попереджувальні державні протиепідемічні заходи.</p> <p>Розвиток аптечної справи (поява перших аптек, збір лікарської сировини). Аптекарський наказ, його функції. Створення медичної служби в російській армії. Поява перших цивільних лікарень. Перші російські доктори медицини (Юрій Дрогобичський, Франціск Скорина, Іван Алмазенів, Петро Постніков).</p> <p>Значення медицини середньовічної Русі для подальшого розвитку української медицини.</p> <p>Середньовічний Китай. Розвиток традиційного лікування. Створення перших державних шкіл традиційної медицини. Класичні трактати з лікознавства. Тібетська медицина: становлення і розвиток. Канон тібетської медицини «Чжудши».</p> <p>Медицина епохи Відродження. Зародження гуманістичного напрямку. Медична література в епоху Відродження. Популярні посібники з медицини. Диференціація медицини. Становлення анатомії як науки. Становлення фізіології як науки (Ф.Бекон, Р.Декарт, М.Сервет,</p>						
--	--	--	--	--	--	--	--

	У.Гарвей). Ятрофізика, ятромеханіка. С.Санторіо, Дж. Бореллі. Зародження клінічної медицини, клінічного викладання. Ятрохімія. Медична система Парацельса. Розвиток хірургії. Цехова організація хірургів-ремісників. Амбруаз Паре і його «Хірургічні інструменти та анатомічні малюнки». Джироламо Фракасторо і його праця „Про контагій, контагійні захворювання і лікування”.						
За розкладом	<p>Тема 5. Розвиток медицина України від Київської Русі до XVIII століття.</p> <p>Феномен „Українського Середньовіччя”. Медицина Київської Русі. Джерела інформації з історії і медицини Київської Русі. Палеоантропологічні знахідки і дослідження.</p> <p>Акцептація плотського, тілесного в людині. Питання анатомії і фізіології людського організму. Давньоруська медична навчальна література.</p> <p>Народна медицина до і після прийняття християнства. Народні цілителі (костоправи, різальники, кровопуски, травознавці, зубоволоки). Слов’янська писемність. Давньоруські травники. Розвиток монастирської медицини.</p> <p>Етичний інтелектуалізм Медична етика. Санітарна справа.. Епідемії. Свідчення літописців. Військова медицина.</p> <p>Монголо-татарське нашествя на Русь</p>	Лекція	Презентація	1, с. 120-125 4, с.35-50	Самостійно опрацювати теоретичний матеріал.	0	Згідно розкладу

	<p>(1240–1480 pp.). Народна і монастирська медицина.. Україна і проблема Північного Відродження. Утвердження ренесансно-реформаційних ідей на Україні. Медична освіта. Болонський, Падуанський, Краківський університети і українська культура. Виникнення братств (Львівське, ; Київське, 1615 р.; Луцьке, 1617 р.). Культурно-просвітницька діяльність братств. Друкарська справа. Братські школи. Громадська медицина. Монастирські і братські шпиталі. Реміснича (цехова) медицина. Боротьба з епідеміями. Гігієна. Санітарний стан міст. Водогон питної води (1404 р., Львів) .Військова медицина в Запорізькій Січі.</p>						
За розкладом	<p>Тема 6. Розвиток медицини та медичної науки в XVIII- XIX столітті. Наслідки наукової та промислової революції, як система політичних, економічних, соціальних, інституціональних, культурних подій. Характеристика французького матеріалізму як філософського фундаменту для розвитку медицини. Великі природничо-наукові відкриття XVIII-XIX ст. і їхнє значення для розвитку подальших поглядів на природу. Гігієна і громадське здоров'я. Становлення професійної патології: Б.</p>	Лекція	Презентація	2, с. 145-162 3, с.70-74	Самостійно опрацювати теоретичний матеріал.	0	Згідно розкладу

<p>Рамаццині. Розвиток суспільної гігієни в Англії: Дж. Саймон. Становлення експериментальної гігієни: М.Петтенкофер.</p> <p>Нормальна анатомія. Введення анатомічних розтинів в викладання медицини в Західній Європі. Становлення ембріології.</p> <p>Загальна патологія (патологічна анатомія і патологічна фізіологія).</p> <p>Макроскопічний період. Зародження патологічної анатомії. Спроба класифікації тканин. Тканинна патологія.</p> <p>Мікроскопічний період. Гуморальна направленість К.Рокитанського і його праця «Посібник з патологічної анатомії».</p> <p>Гістологія.</p> <p>Марчелло Мальпігі (гістологія, ембріологія, ботаніка, відкриття капілярів). Антоні ван Левенгук, його короткофокусні лінзи. М.Ф.К.Біша (21 тканинна система). Клітинна теорія будови організмів. Ботанік М. Шлейден і зоолог Т. Шванн. Розвиток цитології як окремої науки. Ембріологія. Основні закони ембріогенезу, порівняльна і еволюційна ембріологія.</p> <p>Медична мікробіологія.</p> <p><i>Емпіричний період.</i> Епідемії холери, тифу, чуми. Значення введення мікроскопічних досліджень (Антоні ван Левенгук) і створення клітинної теорії</p>						
--	--	--	--	--	--	--

<p>(Матіас Шлейден і Теодор Шванн) для розвитку медичної мікробіології. Емпіричні методи боротьби з епідеміями чуми, віспи, сибірської виразки та інших інфекційних захворювань. Відкриття першої вакцини в історії людства. Едвард Дженнер - англійський лікар, засновник віспощеплення. Відкриття методу вакцинації. Запровадження віспощеплення.</p> <p><i>Експериментальний період.</i></p> <p>Диференціація мікробіології. Л. Пастер - засновник наукової мікробіології та імунології. Розвиток бактеріології. Р. Кох, його дослідження з етіології сибірської виразки, ранових інфекцій, відкриття збудників туберкульозу та холери. Значення успіхів мікробіології для розвитку хірургії, вчення про інфекційні захворювання та профілактичну медицину.</p> <p>Фізіологія та експериментальна медицина.</p> <p>Експериментальний період. Р. Декарт, А. Галлер, Л. Гальвані, Ф. Мажанді, К. Бернар.</p> <p>Клінічна медицина (внутрішні хвороби).</p> <p>Запровадження клінічного викладання. Г. Бурхаве - лікар, ботанік, хімік. Його вчення про розпізнавання та лікування захворювань. Перші методи та прилади фізичного обстеження хворого. Історія створення термометру</p>						
--	--	--	--	--	--	--

<p>Запровадження термометрії в клінічній практиці. Відкриття перкусії Відкриття безпосередньої аускультатії. Відкриття стетоскопу. Впровадження методів перкусії та аускультатії в медичну практику. Інструментальні, фізичні та хімічні методи лабораторної та функціональної діагностики. Диференціація клініки внутрішніх захворювань. Терапевтичний нігілізм.</p> <p>Світова медицина в XVIII - XIX століття.</p> <p>Становлення медичної справи в Росії у зв'язку з реформами Петра I в XVIII ст. Розвиток медицини в XVIII ст. у Росії. Реорганізація державної служби щодо управління медичною справою. Становлення вищого медичної освіти. Розвиток медичної науки. Розвиток медицини в Росії в XIX ст. Поява й розвиток земської медицини в другій половині XIX ст. Розвиток медичної освіти, в тому числі на Україні</p> <p>Внесок учених у розвиток медицини. Вчення про цілісність і єдність організму. Анатомічний театр в Університеті св. Володимира. Вивчення фізіології окремих систем і функцій організму. А.М. Филомафітський - засновник першої російської фізіологічної школи. Теорія нервізму та формування основ нейрогенної теорії. І.М. Сеченов та його вклад у вивчення</p>						
--	--	--	--	--	--	--

<p>фізіології ЦНС, дихання й газів крові, обмін речовин, фізіології праці. Становлення експериментальної медицини. Перші клініко-фізіологічні лабораторії. І.П. Павлов - засновник вчення про умовні рефлекси та вищу нервову діяльність. Створення кафедр патологічної анатомії в українських університетах. Становлення патологічної фізіології як науки та предмету викладання. Українська школа патофізіології. Д. Самойлович - засновник вітчизняної епідеміології, чумолог. Його практична діяльність. Ліквідація чуми в Москві. Контагіозна теорія поширення чуми. Система протичумних заходів, використання дезінфікуючих засобів. Вітчизняні вчені у Пастерівському інституті. Розвиток вчення про захисні сили організму. Розвиток вірусології. Становлення клініко- експериментального напрямку у медицині (С.П. Боткін). Розвиток хірургії в українських університетах. Створення топографічної (хірургічної) анатомії М.І. Пироговим. Становлення військово-польової хірургії.</p> <p>Хірургія.</p> <p>Чотири проблеми хірургії на початку нового часу: відсутність знеболювання, ранева інфекція та сепсис, крововтрата, відсутність наукових основ оперативної техніки. Наркоз. Історія відкриття наркозу:</p>						
--	--	--	--	--	--	--

	<p>ефірного, хлороформного. Антисептика і асептика. Удосконалення техніки оперативних втручань (Л.Гейстер, Д. Гунтер). Становлення військово-польової хірургії</p> <p>Розвиток медицини на українських землях: медична освіта, медичне обслуговування населення. Розвиток морфологічних наук, клінічних дисциплін. Організація медичної допомоги населенню. Розвиток хірургічної науки, хірургічна допомога населенню. Охорона материнства і дитинства. Розвиток гігієнічних наук.</p>						
За розкладом	<p>Тема 7. Медицина в XX столітті. Наукові досягнення клінічної медицини. Характерні риси розвитку медицини в в XX столітті. Диференціація і інтеграція наук в XX столітті. Війни і їх значення для розвитку медицини. Військова медицина в XX столітті. Педіатрія. Фармакологія.</p> <p>Основні етапи розвитку медицини і охорони здоров'я на Україні. Особливості соціально-політична історії медицини на Україні. Ідеологізація науки і медицини.</p> <p>Медична освіта. Створення Жіночих вищих медичних курсів. Організація науково-медичних закладів, бактеріологічних інститутів. Наукові видання. Українські медичні часописи. «Українське відродження». Українська національна ідея і розвиток</p>	Лекція	Презентація	1, с. 144-152 2, с.190-212	Самостійно опрацювати теоретичний матеріал.	0	Згідно розкладу

<p>науки та медицини.</p> <p>Створення Міністерства народного здоров'я та опікування. Вихід медичного часопису „Українські медичні вісті”. Проведення Всеукраїнського лікарського з'їзду, Утворення Всеукраїнської спілки лікарів. Створення медичного факультету українського державного університету, перші його професори (О.Корчак-Чепурківський, Є. Черняхівський, О.Черняхівський, М. Вовкобой, М. Нещадименко).</p> <p>Фармація. Націоналізація аптечної справи в 1920 р. Фармацевтична освіта в довоєнний період. Наслідки війни. Розвиток фармації в післявоєнний період.</p> <p>Громадська медицина.. Боротьба з епідеміями. Організаційні принципи радянської системи охорони здоров'я. Лікувально-профілактична допомога. Охорона материнства і дитинства. Організація санітарної служби в країні. Голод в Україні та його соціально-медичні наслідки.</p> <p>Громадська медицина на західноукраїнських землях до початку Другої світової війни. Охорона здоров'я під час війни. Санітарні наслідки війни для України. Основні напрямки охорони здоров'я в післявоєнний період. Українізація, її значення для розвитку національної науки та медицини.</p>						
--	--	--	--	--	--	--

	<p>Початок викладання медичних дисциплін українською мовою. Видання медичних словників (М.Галин, О.Черняхівський, Є.Черняхівський).</p> <p>Розвиток мережі медичних, вищих та середніх навчальних закладів, підготовка медичних кадрів.</p> <p>Репресії тоталітарного режиму проти української національної медицини.</p> <p>Деукраїнізація. Припинення українізації (1933 р.) та адміністративне усунення української мови з наукових, навчальних і лікувально-профілактичних закладів УРСР. Розстріли українських вчених-медиків у 1937 р. Демографічні наслідки голодомору та репресій.</p> <p>Розвиток української радянської медицини. складний і суперечливий характер, об'єктивна оцінка досягнень. Психопатологія і політика.</p> <p>Медицина в незалежній Україні. Удосконалення медичної освіти. Досягнення наукових шкіл П.Костюка, М.Амосова, Л.Малої та ін. Всесвітнє визнання досягнень таких наукових центрів, як Інститут клінічної та експериментальної хірургії, Інститут серцевосудинної хірургії, Одеський інститут очних хвороб і тканинної терапії, Інститут геронтології.</p> <p>Медицина і наслідки Чорнобильської катастрофи. Створення Академії медичних наук (О.Возіанов).</p> <p>Заснування Всеукраїнського</p>						
--	---	--	--	--	--	--	--

	<p>лікарського товариства (Л.Піріг). Проблеми біоетики та християнської етики в медицині. Перший національний конгрес з біоетики, (вересень, 2001 р.). Конференція „Медицина і українська культура” (1993 р.). Шляхи реформування медицини, нове законодавство: ”Основи законодавства України про охорону здоров’я” (1992 р.), „Про санітарно-епідеміологічне благополуччя населення України” (1994 р.). Основні шляхи реформування громадської медицини в ринкових умовах.</p> <p>Основні напрямки і здобутки розвитку експериментальної, клінічної, профілактичної медицини і організації охорони здоров’я на Україні в ХХ ст. Розвиток кріомедицини, космічної медицини.</p>						
За розкладом	<p>Тема 8. Розвиток медицина в ХХ столітті на початку ХХІ ст..</p> <p>Науково-технічні досягнення в різних сферах діяльності, освоєння космосу й глибин океану та інш.</p> <p>Міжнародне співробітництво в області медицини й охорони здоров’я (Всесвітня організація охорони здоров’я, Міжнародна організація Червоного Хреста та Червоного Півмісяця та ін.). Нобелівські лауреати ХХ століття в області медицини й фізіології.</p> <p>Мораторій на проведення генно-</p>	Лекція	Презентація	1, с. 154-159 2, с.286-302	Самостійно опрацювати теоретичний матеріал.	0	Згідно розкладу

	інженерних експериментів. Міжнародний проект „Геном людини” – визначення молекулярної структури людського геному. Глобальна біоетика. В.Р.Поттер. „Біоетика: міст в майбутнє”. Генетика (Генетична етика, genetnhips), Генетизація культури. Ліберальна неосвгеніка. „Нова біополітика” Євросоюзу.						
За розкладом	Тема 9. Видатні вчені та їх внесок у розвиток медицини Нобелівські премії в галузі медицини, фізіології і суміжних з ними наук. Офтальмологія. Формування Філатовської школи офтальмологів. М. Левітський.Хірургія. М. Волкович, Є.Черняхівський. Б. Андрійвський. Г. Іваницький. Фізіологія. Перший у світі запис електроенцефалограми (В. Правдич-Немінський, 1913 р.). Дослідження В. та О. Данилевських. Електрофізіологія. В. Чаговець. Анатомія. В. П.Воробйов (1876–1937 рр.) і його „ Атлас анатомії людини” (1938–1942 рр.). М. С. Спіров (1892–1969) (дослідження лімфатичної системи, вивчення будови центральної нервової системи людини, питання тератології, методики викладання й історії анатомії). Р.Д.Синельников (1896–1981 рр.). „Атлас анатомії людини” „Патологічна анатомія” (1936 р.), „Інкреторні залози і злоякісні новотвори”(1937 р.), „Матеріали до	Лекція	Презентація	1, с. 154-159 2, с.304-315, 7, 199-210	Самостійно опрацювати теоретичний матеріал.	0	Згідно розкладу

<p>питання про ендемічне воло на Україні” (1931 р.). Українська спілка патологів (1926 р.). Асоціація патологів України (1993 р.).</p> <p>Мікробіологія. Д. К. Заболотний (1866–1929 рр.), М. Ф. Гамалія (1859–1949 рр.), В. Підвисоцький, М. П. Нещадименко (1869–1942 рр.) , Л.В. Громашевський (1887–1980 рр.).</p> <p>Терапевтичні школи. Т. Г. Яновський (1860–1928) і його терапевтична школа. Основні праці „Про значення бактеріології в діагностиці і терапії внутрішніх захворювань” (1892 р.), „Діагностика захворювань нирок у зв’язку з їх патологією” (1927 р.), „Туберкульоз легень” (1923 р.), „Основні терапевтичні засоби при сечових каменях колись і тепер” (1928 р.), „Сифіліс нирок”. В. М. Іванов (1892–1962 рр.). Терапевтична школа М. Д. Стражеско (1876–1952 рр.).</p> <p>Оториноларингологія. Формування української наукової школи. О.Пучківський– автор першого українського посібника з отоларингології. О.С.Коломійченко (1898–1974 рр.).</p> <p>Акушерство і гінекологія. О.Крупський. Г.Ф.Писемський (1862– 1937 рр.).</p> <p>Організація в Києві першої консультації для вагітних.</p> <p>Дерматовенерологія. О.Тижненко.</p> <p>Психоневрологія. М.Міщенко.</p>						
---	--	--	--	--	--	--

<p>Формування української неврологічної школи. Б.М.Маньківський (1883–1962 рр.). Психіатрія. Розвиток дитячої психології і дитячої психопатології. І.О.Сікорський (1842 –1919 рр.). Заснування Лікарсько–педагогічного інституту для розумово відсталих дітей. Організація першого у світі Інституту дитячої психології (1912 р.). Патофізіологічний напрямок у психіатрії. В.П.Протопопов (1880–1957 рр.). Біохімічний напрямок в психіатрії. О.І.Ющенко (1869–1936 рр.) і його праця "Суть душевних хвороб та біолого–хімічні дослідження" (1912 р.).</p> <p>Гігієна. О.В.Корчак–Чепурківський (1857–1947 рр.). С.М.Ігумнов (1864–1942 рр.). „Нариси розвитку земської медицини в губерніях, які ввійшли до складу УРСР, Бессарабії та Криму” (1940 р.).</p> <p>Розвиток українських теоретичних наукових шкіл: гігієністів (В.Удовенко, В.Підгаєцький), гістологів (О.Леонтович, О.Черняхівський), анатомів (О.Івакін), патанатомів (П.Кучеренко), патофізіологів (М.Вашетко), мікробіологів (Д.Заболотній, О.Кронтовський, М.Нещадименко), фізіологів і біохіміків (В.Радзимовська).</p> <p>Досягнення українських вчених в галузі переливання крові (Н.Крамаренко, В.Шамов), вакцинації проти туберкульозу, тканинної терапії. перша в світі пересадка нирки в Україні,</p>						
--	--	--	--	--	--	--

	Ю.Вороний.						
За розкладом	<p>Тема10. Історія становлення та розвитку Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради.</p> <p>Основні віхи зростання. Видатні постаті інституту. Відомі випускники закладу. Роль Шатило В.Й. у розбудові триступеневої медсестринської освіти та відкриття нових спеціальностей. Громадські організації закладу. Здобутки закладу вищої освіти протягом його діяльності та на сучасному етапі.</p>	Лекція	Презентація	7, 18-220	Самостійно опрацювати теоретичний матеріал.	0	Згідно розкладу
За розкладом	<p>ТЕМА 1. Історія медицини як науки , предмет викладання.</p> <p>Історія медицини як наука й предмет викладання. Її мета, завдання, методи вивчення. Джерела вивчення історії медицини на різних етапах розвитку людського суспільства, їхня характеристика й значимість.</p>	Практичне заняття	Методична розробка заняття	2, с.14-28 5, с.18-45	Інструкції до практичного заняття. Створення хронорлогічної таблиці. Тестовий контроль з теми.	6 балів	Згідно розкладу
За розкладом	<p>ТЕМА 2. Медицина первінообщинного ладу.</p> <p>Матрилінійна організація роду. Рання родова громада мисливців, збирачів, рибалок. Раціональні способи колективного лікування використання лікарських засобів рослинного, тваринного та мінерального походження, піклування про дітей, допомога при пологах та травмах, зупинка кровотечі, кровопускання, трепанація черепа, ампутація. Виготовлення інструментів</p>	Практичне заняття	Методична розробка заняття	1, с.49-67 2, с.39-84	Інструкції до практичного заняття. Питання до обговорення. Наведення цікаві приклади з відповідного етапу розвитку медицини Тестовий контроль з теми.	6 балів	Згідно розкладу

	для лікування (з каменю, кісток, риб'ячої луски). Розвиток гігієнічних навичок: штучні житла, термальна обробка їжі, поховання. Зародження релігійних вірувань (анімізм, тотемізм, фетишизм, магія).						
За розкладом	ТЕМА 3. Медицина стародавнього світу. Розвиток медицини Єгипту, Індії, Китаю. Медицина Стародавньої Греції. Виникнення медичних шкіл (Кнідоської, Кротонської). Гіппократ, Цельс, Гален. Організація медичної допомоги у римському війську. Стародавня традиційна система надання допомоги (самолікування, народне цілителство).	Практичне заняття	Методична розробка заняття	1, с.167-189, 2, 79-97	Інструкції до практичного заняття. Проведення аналізу наданої інформації. Тестовий контроль з теми.	6 балів	Згідно розкладу
За розкладом	ТЕМА 4. Медицина Середньовіччя. Медицина Тибету. Розвиток наукової медицини Візантії. Арабські лікарі (Разі, Авіценна). Медицина середньовічної Європи. Медична освіта, створення цехів медиків. Надання медичної допомоги під час Хрестових походів (1096-1291). Боротьба у XV - XVI століттях з епідеміями тифу, прокази, віспи, чуми. Гуманізм і медицина. Людина - центр гуманістичної культури і медицини.	Практичне заняття	Методична розробка заняття	2, с. 114-156 5, с.165-171	Інструкції до практичного заняття. Використання методу ПРЕС для аргументації власної думки Тестовий контроль з теми.	6 балів	Згідно розкладу
За розкладом	ТЕМА 5. Медицина Київської Русі. Медицина Київської Русі (відкриття лікарень, притулків для хворих немічних; лікарі - ченці Антоній, Пімен, Агапіт. Розвиток народної медицини. Євпраксія - Зоя і її трактат «Аліма» (мазі). Юрій Дрогобич. Цехова медицина.	Практичне заняття	Методична розробка заняття	1, с.120-125 4, с.35-50	Інструкції до практичного заняття аналіз публічного виступу «Давньоруська медична навчальна література» за відповідними	6 балів	Згідно розкладу

					критеріями. Тестовий контроль з теми.		
За розкладом	<p>ТЕМА 6. Розвиток медицини в XVII-XVIII століттях.</p> <p>Лейденська школа. Ятрохіміки. Г.Бурхаве. Розвиток теоретичної та клінічної медицини в Англії. Медицина в Німеччині, Заснування Паризької хірургічно академії. Лікарі - матеріалісти. Винахід перкусії, аускультатії.</p> <p>Початок державних заходів у медичній справі (реформи Петра I).</p>	Практичне заняття	Методична розробка заняття	2, с.145-162 3, с.70-74	Інструкції до практичного заняття. Ознайомлення із загальними тенденціями та особливостями еволюції медичної справи на теренах Східної Європи. Тестовий контроль з теми.	6 балів	Згідно розкладу
За розкладом	<p>ТЕМА 7. Розвиток медицини в XIX столітті. Наукові досягнення клінічної медицини.</p> <p>Відкриття клітини. Целюлярна патологія. Експериментальна медицина Бактеріологія. (Л.Пастер, Р.Кох, М.Гамалія). Клінічна медицина (Ф.Велер Л.Траубе, С.Боткін, М.Пирогов, Д.Лістер, Т.Більрот, В.Бехтерев). Винайдення знеболюючих.</p> <p>Флоренс Найтінгейл - засновниця міжнародної системи підготовки середнього і молодшого медичного персоналу. Товариство Червоного Хреста його значення у створенні шкіл милосердя. Створення міжнародної Ради сестер..</p>	Практичне заняття	Методична розробка заняття	1, с. 144-152 2, с.286-302	Інструкції до практичного заняття. Підготовка питань до міні-виступів на тему: «Професійний портрет представника клінічної медицини» (за вибором) Тези до виступу з теми. Тестовий контроль з теми.	6 балів	Згідно розкладу

За розкладом	Тема 8. Розвиток медицини ХХ столітті Розвиток медицини на українських землях: медична освіта, медичне обслуговування населення. Земська медицина (О.Т.Богаєвський, Б.С.Козловський, Л.І.Маліновський, С.Г.Ковнер). Розвиток морфологічних наук, клінічних дисциплін. Організація медичної допомоги населенню. Розвиток хірургічної науки, хірургічна допомога населенню. Охорона материнства і дитинства. Розвиток гігієнічних наук. Основні напрями розвитку вітчизняної медичної науки в ХХ ст.	Практичне заняття	Методична розробка заняття	1, с.154-159 2, с.286-302	Інструкції до практичного заняття. Тези до виступу з тем: «Війни та їх значення для розвитку медицини», «Військова медицина в ХХ ст.» Тестовий контроль з теми.	6 балів	Згідно розкладу
За розкладом	Тема 9. Розвиток медицини та медичної науки в Україні. Історія розвитку Житомирського медичного інституту. Основні напрями розвитку вітчизняної медичної науки в ХХ і на початку ХХІ ст. Сучасні системи та програми підготовки медиків. Реформування медицини та медичної освіти і перспективи медичної освіти в Україні.	Практичне заняття	Методична розробка заняття	1, с. 154-159 2, с.304-315, 7, с.199-210	Інструкції до практичного заняття. Робота в малих групах: «Основні етапи розвитку медицини і охорони здоров'я на Україні та їх практичне значення» Тестовий контроль з теми.	6 балів	Згідно розкладу
За розкладом	Тема 10. Підсумковий модульний контроль	ПМК-1	Питання до ПМК-1	Конспекти лекцій, презентацій.	Самостійне опрацювання та повтор питань до ПМК 1.	ІДРС – 6 бали	Згідно розкладу

2.11. Система оцінювання та вимоги

Види контролю: поточний, підсумковий.

Методи контролю: спостереження за навчальною діяльністю студентів, усне опитування, письмовий контроль, тестовий контроль. Форма контролю: залік.

Контроль знань і умінь студентів (поточний і підсумковий) з дисципліни «Основи педагогіки вищої школи» здійснюється згідно з кредитно-модульною системою організації навчального процесу. Рейтинг студента із засвоєння дисципліни визначається за 100 бальною шкалою. Він складається з рейтингу з навчальної дисципліни, для оцінювання якої призначається 60 балів, і рейтингу з атестації (залік, ПМК) – 40 балів.

Критерії оцінювання. Еквівалент оцінки в балах для кожної окремої теми може бути різний, загальну суму балів за тему визначено в навчально-методичній карті. Розподіл балів між видами занять (лекції, практичні заняття, самостійна робота) можливий шляхом спільного прийняття рішення викладача і студентів на першому занятті. Рівень знань оцінюється: **«відмінно»** – студент дає вичерпні, обґрунтовані, теоретично і практично правильні відповіді не менш ніж на 90% запитань, рішення задач та виконання вправ є правильними, демонструє знання матеріалу підручників, посібників, інструкцій, проводить узагальнення і висновки, акуратно оформлює завдання, був присутній на лекціях, має конспект лекцій чи реферати з основних тем курсу, проявляє активність і творчість у виконанні групових завдань; **«добре»** – студент володіє знаннями матеріалу, але допускає незначні помилки у формуванні термінів, категорій і розрахунків, проте за допомогою викладача швидко орієнтується і знаходить правильні відповіді, був присутній на лекціях, має конспект лекцій чи реферати з основних тем курсу, проявляє активність у виконанні групових завдань; **«задовільно»** – студент дає правильну відповідь не менше ніж на 60% питань, або на всі запитання даснедостатньо обґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає грубі помилки, які виправляє за допомогою викладача. При цьому враховується наявність конспектузатемою завдань та самостійність, участь у виконанні групових завдань; **«незадовільно з можливістю повторного складання»** – студент дає правильну відповідь не менше ніж на 35% питань, або на всі запитання дає необґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає грубі помилки, має неповний конспект лекцій, індиферентно або негативно проявляє себе у виконанні групових завдань.

Підсумкова (загальна) оцінка курсу навчальної дисципліни є сумою рейтингових оцінок (балів), одержаних за окремі оцінювані форми навчальної діяльності: поточне та підсумкове тестування рівня засвоєності теоретичного матеріалу під час аудиторних занять та самостійної роботи (модульний контроль); оцінка (бали) за виконання практичних індивідуальних завдань. Підсумкова оцінка виставляється після повного вивчення навчальної дисципліни, яка виводиться як сума проміжних оцінок за змістові модулі. Остаточна оцінка рівня знань складається з рейтингу з навчальної роботи, для оцінювання якої призначається 60 балів, і рейтингу з атестації (ПМК) – 40 балів.

Розподіл балів, які отримують студенти при вивченні дисципліни «Історія медицини»

Поточне тестування та самостійна робота									ІДРС	ПМК	Сума
Модуль 1									6	40	100
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 1						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9			
6	6	6	6	6	6	6	6	6			
54											

Примітка: T1, T2...T9 – тема практичних занять згідно програми, ПМК – підсумковий модульний контроль

Оцінювання студента відбувається згідно «Положення про організацію освітнього процесу»

Оцінка національна	Оцінка ECTS	Визначення оцінки ECTS	Рейтинг студента, бали
Відмінно	A	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	90 – 100
Добре	B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	82-89
	C	ДОБРЕ - в загальному правильна робота з певною кількістю грубих помилок	74-81
Задовільно	D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	64-73
	E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії	60-63
Незадовільно	FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно працювати перед тим, як отримати залік (позитивну оцінку)	35-59
	F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота	01-34

2.12. Рекомендована література

Базова:

1. Ступак, Ф. Я. Історія медицини: підручник / Ф. Я. Ступак. - 2-ге вид., випр. і доп. - К. : "Книга-плюс", 2016. - 176 с.
2. Верхратський, С. А. Історія медицини: учебник / С. А. Верхратський. - К. : "Здоров'я", 2011. - 352 с.
3. Горай О.В. Історія медицини: навч. посіб. для самостійної роботи студентів не гуманітарних спеціальностей – Житомир, 2020 р. – 131 с.

Допоміжна:

1. Верхратський С.А., Заблудовський П.Ю. Історія медицини. — К.: Вища шк., 2001. — 431 с.
2. Голяченко, Олександр Макарович. Історія медицини : [підруч.] / Олександр Голяченко, Ярослав Ганіткевич. – Тернопіль: Лілея, 2004. – 248 с.
3. Конопелько Г.Г., Голяченко А.О. Історія медицини та фармації України. — Тернопіль: Укрмедкнига, 2002. — 96 с.
4. “ЛЕМОН” — проект навчальних матеріалів по сестринській справі, 2007.
5. Шегедин М.Б. Медсестринство у світі. — Львів: Край, 1999. — 120 с.
6. Шегедин М.Б., Мудрик Н.О. Історія медицини та медсестринства. — Тернопіль: Укрмедкнига, 2003. — 328 с.
7. Шатило В.Й., Толстанов О.К., Хададова М.В. Від школи фельдшерів – до інституту медсестринства. 1875-2010.-Житомир: « Полісся», 2010.-232 с.
8. Історія медицини : [підруч.] / Олександр Голяченко, Ярослав Ганіткевич. – Тернопіль: Лілея, 2004. – 248 с.
9. Інтернет сайти: referatu.com.ua, medbook.lviv.ua, doktor.ru, medcollege.te.ua

Викладач _____

(підпис)